

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/25/35-40>

Zeynəb Ələkbərova
Gəncə Dövlət Universiteti
zeyneb.alekberova02@gmail.com
Orcid id: 0000-0001-7399-569

İBTİDAİ SINIFLƏRDƏ HƏYAT BİLGİSİ FƏNNİNİN TƏDRİSİ ÜZRƏ TƏBİƏTLƏ ƏLAQƏLİ MÖVZULARDA PRAKTİKİ İŞİN SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİ

Xülasə

Bu məqalədə ibtidai sinif şagirdlərinin dünyanı və təbiəti dərk etmələrində, elmi dünyagörüşünün formalaşmasında, tədqiqat bacarıqlarının inkişafında həyat bilgisi dərslərinin əhəmiyyətindən bəhs edilir. Şagirdlərə təbiətlə əlaqəli mövzuların aşılmasında praktik işin, təcrübənin vacibliyi vurğulanır. Təcrübə dünya ilə tanışlıq dərslərində öyrənmə fəaliyyətini aktivləşdirmək üçün proqramlaşdırılmış tədris metodlarından istifadənin üstünlüklərini göstərir. Bu metodların üstünlüyü ondan ibarətdir ki, dərs zamanı şagirdlərin özləri tədris materialının mənimsənilməsini yoxlaya bilirlər.

Açar sözlər: *ibtidai sinif şagirdləri, həyat bilgisi fənni, təcrübə, eksperiment, tədris metodları, təbiət, bitkilər*

Zeynab Alakbarova
Ganja State University
zeyneb.alekberova02@gmail.com
Orcid id: 0000-0001-7399-569

Effective organization of practical work on topics related to nature in the teaching of the knowledge in life at primary classes

Abstract

This article deals with the importance of science lessons in primary school students' understanding of the world and nature, in the formation of a scientific outlook, and in the development of research skills. The importance of practical work, hands-on activities and experiments is emphasized in instilling subjects related to nature to students. Experiments show the advantages of using programmed teaching methods to activate learning activities in world familiarization classes. The advantage of these methods is that during the lesson, the students themselves can check the mastery of the educational material.

Keywords: *primary school students, Science subject, experience, experiment, teaching methods, nature, plants*

Giriş

Ölkəmizdə təhsil sistemində aparılan islahatların əsas məqsədi tələbə və gənclərin bilik səviyyəsinin yüksəldilməsi, dünyagörüşünün genişləndirilməsi, onların dünya miqyasında öz həmyaşıdlarından heç də az olmayan bacarıqlı, istedadlı kadrlara çevrilməsi, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirməkdir. Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” Qanununda ümumi təhsilin tərkib hissəsi sayılan ibtidai təhsilə xüsusi diqqət yetirilir. Müəyyən edilir ki, “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsil ibtidai təhsil, ümumi orta təhsil və tam orta təhsildən ibarətdir”. Eyni zamanda göstərilir ki “İbtidai təhsilin məqsədi təhsilalanlara oxumaq, yazmaq və hesablama bacarıqları aşılamaq, onlarda insan, cəmiyyət və təbiət haqqında ilkin həyati biliklər, məntiqi təfəkkür elementləri, estetik, bədii zövq və digər xüsusiyyətlər formalaşdırmaqdan ibarətdir” (“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2009). Buna uyğun olaraq deyə bilərik ki,

İbtidai təhsildə təşkil olunan hər bir dərslərin səmərəli təşkili interaktiv metodların, müasir təhsil texnologiyalarının, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının dərs prosesinə tətbiqi bu gün hər bir pedaqoqun əsas vəzifəsidir.

Azərbaycanın təhsil sistemində baş verən mühüm dəyişikliklərdən biri kimi ibtidai sinif şagirdlərinə (1-4-cü sinif) həyat bilgisi fənninin tədrisini göstərə bilərik. Bu fənn şagirdlərin həyatı əhəmiyyət kəsb edən bilik, bacarıq və vərdişlər qazanması üçün onları ən zəruri praktik işlərin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirir, milli və bəşəri dəyərlərə yiyələnmələrinə, şəxsiyyət kimi formalaşmalarına kömək edir. Fənnin şagirdlərdə ünsiyyət qurma və birlikdə çalışma kimi mənəvi dəyərlərin formalaşdırılmasında, onlarda mühakimə yürütmək, öz nöqtəyi-nəzərlərini sərbəst ifadə etmək, onları arqumentləşdirmək, öz hüquqlarını qorumaq və başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək vərdişlərinin yaranmasında mühüm rol var (Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün həyat bilgisi fənni üzrə Təhsil Proqramı, 2013).

Həyat bilgisi fənninin üstünlükləri və əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu elm vasitəsilə şagird dünyanın ayrılmaz, bütövlüyünü dərk edir, elmi dünyagörüşünü və tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirir. Təbiət elmləri insanı, onun sağlamlığını, eləcə də bütün ətraf mühiti təşkil edən maddələri öyrənən elmlərdir: torpaq, atmosfer, ümumiyyətlə yer, kosmos, təbiət, bütün canlı və cansız cismlər və onların dəyişməsi.

İbtidai siniflərdə həyat bilgisi dərslərinin təşkilində uşaqların ətraf aləmi mütəmadi öyrənmələrinə əsaslanaraq, kiçik yaşlı şagirdlərdə təbiət, onların yeri və bütün ölkələrin təbii sərvətləri haqqında bütöv təsəvvür formalaşdırmaq lazımdır. Şagirdlər insanların öz əmək fəaliyyətlərində ölkəmizin təbii sərvətlərindən necə istifadə etdikləri ilə tanış olmalıdırlar. Uşaqlara insan əməyinin təbiətlə sıx bağlı olduğunu göstərmək çox vacibdir. Bu tələblərə uyğun olaraq kiçik yaşda olan şagirdlər:

- bir-biri ilə əlaqəsi olan canlı və cansız təbiət haqqında dəqiq biliklər vermək;
- insan orqanizmi haqqında məlumat vermək və onun sağlamlığının qayğısına qalmaq;
- onları təbiətdə müşahidələr aparmaq bilik və bacarıqları ilə silahlandırmaq;
- təbiətdən səmərəli istifadəyə və onun sərvətlərinin artırılmasına yönəlmiş insanın əmək fəaliyyətini tanıtmaq;

- təbiətə məhəbbət və onu qorumaq istəyini tərbiyə etmək lazımdır (Adams, 2009: 112).

Müasir dünyada praktiki təcrübənin əhəmiyyətini qiymətləndirməmək olmaz. Bu, nəzəri biliklərin yalnız bir komponent olduğu təbiət elmləri sahəsində xüsusilə doğrudur. Elmi biliklərin praktik situasiyalarda tətbiqi həqiqətən ibtidai sinif şagirdlərinə uğur üçün zəruri olan peşəkar keyfiyyətləri inkişaf etdirməyə imkan verir.

Uzun illərdir ki, həyat bilgisi fənnində təbiət haqqında biliklər müxtəlif praktik fəaliyyətlər vasitəsilə əldə edilir. Bu fəaliyyətlər şagirdlərə qiymətli təcrübə və praktiki biliklər əldə etməyə imkan verdi ki, bu da onların ətraf mühiti dərk etmələrində mühüm rol oynadı və oynamaqda davam edir.

Bildiyiniz kimi, həyat bilgisi təbiətin müxtəlif xüsusiyyətlərini öyrənən və elmi təcrübəyə əsaslanan geniş bir sahədir, onun əsasını təcrübə təşkil edir. İnsanların təbiət qanunlarını dərk etmələrinə əsaslanan əməli hərəkətləri elmdə biliklərin mənimsənilməsi və tərəqqi prosesini müəyyən edir. Təcrübə həqiqətin meyarıdır, çünki biliyə olan zərurət əməli təcrübədən yaranır və onların düzgünlüyü təcrübə ilə təsdiqlənir və yoxlanılır.

Kiçikyaşlı şagirdlərin inkişafında praktik təcrübənin əhəmiyyətini xüsusilə vurğulanmalıdır. Məhz bu praktik təcrübə vasitəsilə şagirdlər əldə etdikləri nəzəri bilikləri həqiqətən dərk edə və tətbiq edə bilərlər. Həyat bilgisi fənninin tədrisində təcrübə vacibdir, çünki yalnız elmi biliklərin tətbiqi ilə biz irəliyə doğru gedə və ətrafımızdakı dünya haqqında anlayışımızı genişləndirə bilərik.

Təcrübə həqiqətin meyarıdır. Biliyə olan ehtiyac təcrübədə yaranır və onların düzgünlüyü təcrübə vasitəsilə yoxlanılır və təsdiqlənir. Bilik insanların beynində öz-özünə yaranmır, müəyyən əmək fəaliyyətlərində formalaşır. Təcrübə insanın təbiətlə münasibətlərində əsas amildir ki, bu da öz

növbəsində insan münasibətləri və ictimai istehsal sistemində mühüm rol oynayır. Təcrübənin əsas növləri maddi istehsal və elmi təcrübədir. Elmi-təbii təcrübə aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- Praktika idrak prosesində inkişaf edən amildir, nəzəri bilikləri ümumiləşdirir və onların həyat proseslərindən ayrılmasına imkan vermir.

- Təcrübə biliyin bir sistemi, tətbiqi və məqsədidir.

- Təcrübə bilik prosesinin reallığını nümayiş etdirən meyardır (Kharatova, Ismailov, 2022: 713-718).

Təcrübə elmi istehsalın əsas amilidir, nəzəriyyənin yaranmasına, elmi formalaşmasına və inkişafına səbəb olur. Biliyin dəqiqliyi konkret obyekt haqqında məlumatın doğruluğu ilə təsdiqlənir. Ancaq müxtəlif vəziyyətlər fərqli reallıqlara səbəb ola bilər. Məsələn, normal şəraitdə və təzyiqdə su 100°C-də qaynayır. Amma təzyiq dəyişərsə və ya ağır su istifadə edilərsə, beton olur. Bu sistemdəki reallıq müxtəlif şərtlər altında tamamilə dəyişə bilər. İdeyanın praktikada təsdiqi həqiqətin əsas amilidir (Cabbarli, Soltanova, 2022: 72).

Təcrübəli məşğələlərə ilkin siniflərdən başlamaq tövsiyə olunur. Şagirdlərin təfəkkürünü inkişaf etdirməyə, nitq, nümayiş etdirmə və əməli iş arasında mürəkkəb əlaqəni nümayiş etdirməyə yönəlmiş praktiki metodlar müəllim tərəfindən təşkil edilir və istiqamətləndirilir (Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün həyat bilgisi fənni üzrə Təhsil Proqramı, 2013). Praktiki metodlardan istifadə şagirdlərin reseptor və effektorlarının intensiv fəaliyyəti ilə bağlıdır. Praktiki metodlar öyrənilən materialın dərinə dərk edilməsinə, bacarıqların inkişafına və sərişələrin mənimsənilməsinə imkan verir.

Şagirdlərin fəaliyyəti praktiki metodların tətbiqi üçün bilik mənbəyidir. Belə üsullara şifahi və yazılı tapşırıqlar, laboratoriya işləri, sinifdən kənarında, məktəb meydançasında, təbiətin guşəsində keçirilən məşğələlər daxildir.

Praktiki metodların növlərinə paylanmış didaktik materialdan müxtəlif əşyalar hazırlamaq, rəsm çəkmək, təbii obyektlərin tanınması və müəyyənləşdirilməsi üzrə işlər, hadisələrin müşahidəsi və qeydi, həmçinin təcrübələr (eksperimental məsələlərin həlli) daxildir. Şagirdlər praktiki işə başlamazdan əvvəl suala, problemə və suala nəticələri ilə birlikdə cavab verməlidirlər. Həyat bilgisi dərsləri ümumi bitkiləri və ya onların hissələrini ayırd etmək və tanımaq xüsusiyyətlərini öyrədən, tanınma və identifikasiyanın praktiki metodunun bir növüdür. Müqayisə zamanı diferensiallaşmaya keçid şagirdin identifikasiya qabiliyyətini inkişaf etdirir.

Fərqləndirmə və identifikasiya işləri təkcə dərslərdə aparılmır. Müəllim həmçinin təbiətə ekskursiyalar zamanı bitkiləri tapıb toplamaqda, nümunələr toplamaqda, onların yaşını, vegetativ üsullarını, torpaq kəsimlərini, uyğunlaşmalarını, dəyişkənliyini öyrənməyə kömək edir. Tədris metodları tələbələrin öyrənmə qabiliyyətinə əsaslanaraq seçilməlidir. Şagirdlər ev tapşırığı kimi bitkilərin formasını və onların hissələrini öyrənmək üzrə işləri yerinə yetirirlər. Bitkilərin yaşını yalnız illik halqalarla deyil, həm də illik budaqlarla müəyyən etmək mümkündür. Bitkinin yazdan payıza qədər böyümə dövrü, qışda isə yuxusuzluq dövrü var (Cabbarli, Mahmudova, Əzizova, 2022: 107).

Birinci sinifdən başlayaraq şagirdlər "Həyat bilgisi" dərsliyinin köməyi ilə birbaşa müşahidə ilə məşğul olurlar. Şagirdlərin təfəkkür fəaliyyətlərini təşkil etmək üçün dərslərdən əlavə müxtəlif avadanlıqlardan, ilk növbədə təbii və ya real obyektlər kimi əyani vəsaitlərdən istifadə olunur. Məsələn, canlı təbiəti öyrənmək üçün öz ərazilərindəki ağaclara xas olan qapalı bitkilər, budaqlar, yarpaqlar, çiçəklər, meyvələr və toxumlar sinif otağına gətirilir. Bu təbii obyektlər uşaqlara öyrəndikləri fənləri daha dərinə dərk etməyə imkan verir. Həyat bilgisi dərslərində təbiətdə yetişdirilən, həmçinin herbari və ekskursiyalardan gətirilən bitkilərdən istifadə olunur. Təbii obyektlər heyvanları öyrənmək üçün də istifadə edilə bilər. Sinifdə uşaqlara bir çox heyvanlar göstərilə bilsə də, ekskursiyalara üstünlük verilir, çünki şagirdlər təkcə xarici görünüşü ilə deyil, həm də davranışları ilə tanış olmaq imkanı əldə edə bilərlər. Canlı heyvanlar olmadıqda, onların kuklları və ya onların fotosəkilləri istifadə edilə bilər (Cabbarli, Soltanova, 2022: 72).

Cansız təbiətin tədqiqində müxtəlif rəngli qranit, kvars, gil, qum kimi təbii yayılma materialı, dəmir, çuqun, polad, alüminium, torpaq nümunələri və s. istifadə edilə bilər. Şagirdlərin bilavasitə

qavraması mümkün olmayan təbiət obyektləri və hadisələri haqqında aydın və düzgün təsəvvür yaratmaq üçün əyani vəsaitlərdən istifadə olunur. Yerli tarixə aid divar şəkilləri təbiət elmində də istifadə edilə bilər. Onlar yerli tarix təbiət obyektləri haqqında təsəvvür və konsepsiyaların formalaşmasına kömək edir. Dərslərdə çap olunmuş şəkillər, onları təmsil edən mətnlər, suallar, şagirdlər üçün tapşırıqlar olan “Müşahidə gündəlikləri”ndən istifadə etmək lazımdır (Cabbarli, Abbasova, Məmmədova, 2022: 80).

Elmi materialların praktiki şəkildə mənimsənilməsində xəritə və diaqramların çəkilməsi mühüm rol oynayır. Onlardan istifadə etmək üçün (üfünün tərəflərinin müəyyən edilməsi) ilk addım məktəb həyatında obyektlərin yerləşdiyi yerin sadə şəklini çəkməkdir. Şagirdlərin kartoqrafik təsvirləri mənimsəmələrini yoxlamaq üçün xəritə sxemlərindən istifadə etmək olar.

Şagirdlərin praktiki biliklərini yoxlamaq üçün 4-cü sinifdə aşağıdakı problemlə sualları vermək olar: "Sən yayın istisində səhrada dayanırsan. Müşahidə ilə bağlı praktiki biliklərinə əsasən durduğun yerdən orientir götür və cənub istiqamətini müəyyənləşdirin". Təbiətin praktiki müşahidəsi nəticəsində aşağıdakı amillərə əsaslanaraq cənubu müəyyən etmək mümkündür: 1) sürünənlər həmişə yuvalarının girişinə cənuba baxırlar; 2) quşlar yuvalarını həmişə cənub istiqamətində yerləşdirirlər; 3) bitkilərin budaqları həmişə cənuba doğru əyilir; 4) bitki gövdəsinin cənub tərəfi həmişə məhsuldardır; 5) qumbaranın bir ucu şimalda, digər ucu isə cənubda yerləşir (Mehdiyeva, 2022: 107).

Müəllim şagirdlərə müxtəlif əşyalar, şəkillər, fotoşəkillər və kibrit qutuları, kublar, stəkanlar verir və onlardan oxşar və fərqli cəhətləri tapmağı tapşırır. Sonra şagirdlərin dəftər vərəqinə qoyduğu həndəsi fiqurları paylayır və karandaşla dövrə vururlar. Tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra onlar şagirdləri belə bir nəticəyə gətirirlər ki, obyektin yuxarıdan görünüşü plan adlanır. Şagirdlər əşyaların ölçüsündə çətinlik çəkirlərsə, təsvir olunan obyektə şərti olaraq ölçüsündə kiçiltmək olar (məsələn, 10, 20 dəfə).

Proqramlaşdırılmış tədrisdə tədris materialından istifadədə şagirdlərin fəallığı və müstəqilliyi artır, tədris prosesini fərdiləşdirmək imkanı yaranır. Texniki vasitələrlə tədrisdən geniş istifadə olunur, tədris və şagird əməyinin rəşional təşkilinə nail olunur. Nəzarət işlərinin proqramlaşdırılması prinsipi şagirdlərin şifahi cavablarını şərti işarə və sətirlərlə yazmaqdan ibarətdir. Onların üstünlüyü ondan ibarətdir ki, qısa müddət ərzində hər bir tələbənin mənimsəmə səviyyəsini müəyyən edə bilirlər.

Təcrübə dünya ilə tanışlıq dərslərində öyrənmə fəaliyyətini aktivləşdirmək üçün proqramlaşdırılmış tədris metodlarından istifadənin üstünlüklərini göstərir. Bu metodların üstünlüyü ondan ibarətdir ki, dərş zamanı şagirdlərin özləri tədris materialının mənimsənilməsini yoxlaya bilirlər. 2-ci sinifdə proqramlaşdırılmış tədrisdə paylama tapşırıqlarından, nömrələrdən, paylama testlərindən, qrafik tapşırıqlardan istifadə etmək mümkündür (Cabbarli, Abbasova, Məmmədova, 2022: 80).

Qrafik tapşırıqları yerinə yetirərkən şagirdlərə izah etmək lazımdır ki, “-” səhv cavab, “1” isə düzgün cavabdır. Müəllimin qrafik metodda cavabları tez müəyyən etmək üçün uyğunlaşdırılmış aləti olmalıdır. Məsələn: 21 mart - Novruz bayramı. 15 sentyabr - "Bilik günü". 18 oktyabr - Müstəqilliyin bərpası günü, 8 noyabr Zəfər günü.

“Sözü tap” oyunundan dərşin bütün hissələrində istifadə etmək olar. Müəllim quşlar, heyvanlar, meyvələr, tərəvəzlər haqqında bir söz deyir və şagirdlər davam edir. Şagird müəllimin başladığı sözlə bitən hərflə başlayan sözü deməlidir. Məsələn: tülkü-ilan-cırcırəma-it-kirpi-dələ-panda-qarğa və s.

“Klaster” üsulu şagirdin verilən mövzu ətrafında sərbəst düşünməsinə, fikirlərini sərbəst ifadə etməsinə şərait yaradır. Bu üsulda şagird düşüncələrini deyir və yazır. Yazılı rəylər düzgün və ya yanlış olmasından asılı olmayaraq müzakirə olunmayacaq və göstərilən vaxta qədər davam edəcək. Bu, sinfin hər bir şagirdinin irəli sürdüyü ideyaların uzlaşdırılmasına, onlar arasında əlaqələrin möhkəmlənməsinə imkan yaradır. Yeni mövzuya başlamazdan əvvəl şagirdin dərşə marağının artırılması, bu mövzu üzrə əvvəllər əldə edilmiş biliklərin müəyyənləşdirilməsi, öyrənilən mövzunun möhkəmləndirilməsi məqsədilə “Klastyer” üsulu aparılır. Məsələn, “Ölkəmizdəki evlər və vəhşi heyvanlar” mövzusu.

“Mozaika” üsulu kiçik parçalardan bütöv bir görünüş yaradır. Quşların, heyvanların, ağacların, meyvələrin şəkilləri parçalara bölünür və hər qrupa ayrıca paylanır. Qrupların iştirakçıları parçaları bir bütöv kimi göstərilirlər. Qrup rəhbərləri bütöv halına gələn heyvan, meyvə və ya ağac haqqında danışırlar.

Mətnin təqdimatı prosesində “Oxumağı dayandır” üsulundan istifadə olunur. Müəllim bir neçə dəfə dayanır və şagirdlərə suallar verir. Suallar mətnlə əlaqəli olmalıdır. Yaxud mətni oxuma prosesində şagird dayandırılır və nə haqqında oxuduqları soruşulur. Bu üsul vasitəsilə şagirdlərin diqqəti cəmlənir, müstəqil düşünmə bacarıqları formalaşır.

Şeirlər, tapmacalar, atalar sözləri verilən dərslərdə “Zəncirvari” üsulundan istifadə etmək məqsəduyğundur. Şagirdlər ardıcılıqla verilmiş şeir və ya tapmacanın sətirini deyirlər. Bu üsuldan istifadə edildikdə şagird utanmamaq üçün verilmiş şeiri, atalar sözünü, tapmacanı əzbərləməyə məcbur edilir.

Hər qrupa şəkilləri paylamaq üçün “Şəkil Rebusu” oyunundan istifadə etmək olar. Heyvan və ya quşun adı verilmiş şəkillərin adının ilk hərflərindən gəlməlidir. Məsələn, it, leylək, bayquş, cırcırma - çörək, nar, turp, çini çiçəyi, arpa - ardıc.

“Kim daha tez edəcək” oyununda şagirdlər üç qrupa bölünür. Hər qrupa 5 heyvan və ya quş şəklində baş aşağı verilir. Tələbələr ayrılmış vaxt ərzində (1-2 dəqiqə) heyvanları və ya quşları vəhşi və ya ev heyvanlarından ibarət qruplara bölürlər. Tapmacanı səhsiz tamamlayan ilk qrup qalibdir.

“Qrupunu tap” oyununda şagirdlərə rəngli qatlanmış kağızlar paylanır. Onların üzərində heyvanların və quşların adları yazılacaq. Müəllim şagirdlərə izah edir ki, kağızda verilmiş heyvan və ya quşla eyni səsi çıxararaq öz qruplarını tapacaqlar. Məsələn: Pişik (miyav-miyov), it (hav-hav), xoruz (qu-qu-qu-qu), inək (mo-mo). Qruplara bölündükdən sonra qrupa aid heyvanlar və ya quşlar haqqında bildiklərini söyləyirlər.

Uzunmüddətli müşahidə və təcrübələr üçün canlı təbiət guşəsi yaradılmalı, burada heyvan və bitkilər saxlanıla və lazım gəldikdə təbiət tədqiqatlarında istifadə oluna bilər. Guşə həm də şagirdlərin dərslərdən fəaliyyəti üçün maddi bazadır. Burada onlar ilin istənilən vaxtında işləyə bilərlər.

Ekskursiya canlı təbiət guşəsinin təşkilinin başlanğıcı ola bilər. Su hövzəsindəki həyat ilə şagirdlər akvariumlara, şüşə qablara, mollyuskalara, cırcıramalara, müxtəlif böcəklərə, həmçinin su bitkiləri yerləşdirilir. Meyvə, giləmeyvə və tərəvəz bitkiləri tez-tez bağlarda və bağlarda göbək və qurdlardan təsirlənir. Canlı təbiət küncü üçün ayrı bir otaq ayırmaq daha yaxşıdır. Əgər belə bir imkan yoxdursa, bitki və heyvanlar təbiət elmləri otağına və ya sinif otağına yerləşdirilir. Canlı təbiətin bir küncü üçün otağın işıqlı olması, pəncərənin qarşısındakı müxtəlif rəflərdə su heyvanları və bitkiləri olan akvariumlar yerləşdirmək rahat olacaq. Küncdə heyvanlar üçün ayrılmış yer onların təbiətdəki yaşayış şəraitinə uyğun olmalıdır. Balıqları müəyyən vaxtda bəsləmək lazımdır ki, onlar şərti refleks əmələ gətirsinlər. Uşaqlar suyun temperaturunu termometrlə ölçməyi və yoxlamağı öyrənməlidirlər.

Şagirdlər ibtidai sinifdən başlayaraq öz ölkəsini, xəritədə onun yerini öyrənir, təbiəti seyr edir, ekskursiyaya çıxırlar. İbtidai siniflərdə oxuduqları müddətdə zəngin konkret material toplayır və onu diyarşünaslıq guşəsində yerləşdirirlər. Zaman keçdikcə ibtidai siniflərin əvvəlki məzunlarının ən qiymətli materialları həyat bilgisi fənninin tədrisində sistemli şəkildə istifadə olunacaq tarix guşəsində toplanacaq. Tarix guşəsi fənn kabinetində və ya ayrıca sinifdə yaradıla bilər.

Nəticə

İbtidai sinif şagirdlərinin təbiət haqqında elmi bilikləri onların dünyagörüşlərinin formalaşmasında, təfəkkürünün inkişafında, təbiət qanunlarının əsaslandırılmasında həyat bilgisi fənninin və bu dərslərdə təşkil olunan praktiki məşğələlərin rolu böyükdür.

Ədəbiyyat

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. (2009). Bakı, 19 iyun. <https://e-qanun.az/framework/18343>
2. Adams, K. (2009). Behaviour for learning in the primary school, by Learning Matters LTD, 112 p.
3. Kharatova, S.K., Ismailov, T. (2022). Use of innovative technologies in the educational process. Science and Education, 3(3), p.713-718.
4. Cabbarli, N., Soltanova, G. (2022). Ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfi üçün Həyat Bilgisi fənni üzrə dərslər. Bakı, 72 s.

- https://www.e-derslik.edu.az/player/index3.php?book_id=493#books/493/units/unit-1/page3.xhtml
5. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün həyat bilgisi fənni üzrə Təhsil Proqramı (kurikulumu) (I-IX siniflər). (2013). Bakı.
https://www.arti.edu.az/nodownload/editor/files/18_%20H%C9%99yat%20bilgisi-kurikulum.pdf
 6. Cabbarlı, N., Mahmudova, K., Əzizova, F. (2022). Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün Həyat Bilgisi fənni üzrə dərslik. Bakı, 104 s.
https://www.e-derslik.edu.az/player/index3.php?book_id=674#books/674/units/unit-1/page3.xhtml
 7. Cabbarlı, N., Abbasova, H., Məmmədova, S. (2022). Ümumi təhsil müəssisələrinin 2-ci sinifləri üçün Həyat Bilgisi fənni üzrə dərslik. Bakı, 80 s.
https://www.e-derslik.edu.az/player/index3.php?book_id=518#books/518/units/unit-1/page3.xhtml
 8. Mehdiyeva, G. (2022). Ümumi təhsil müəssisələrinin 4-cü sinifləri üçün Həyat Bilgisi fənni üzrə dərslik. Bakı, 107 s. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-4-cu-sinif-ucun-darslik-1565181300-141.pdf>

Göndərilib: 22.05.2023

Qəbul edilib: 18.07.2023